

ВІДГУК

офіційного опонента,

завідувачки кафедри психології

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»,

доктора психологічних наук,

професора Шпортун Оксани Миколаївни

на дисертаційну роботу Нагорняка Юрія Васильовича

**«СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СЕКСУАЛЬНИХ
СТОСУНКІВ У ПАРІ В СИТУАЦІЇ ВІЙНИ»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю

053 – «Психологія» галузі знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження визначається тим, що сексуальність під час війни переживає складні трансформації: хтось відчуває сплеск бажання як спосіб подолати стрес і відчуття життя, а хтось втрачає лібідо через травму, страх та виснаження, що є нормальною адаптацією. Зниження бажання може бути пов'язане з високим рівнем кортизолу, ПТСР та пріоритетом виживання, тоді як підвищення – з потребою в близькості та життєствердженні. Важливо розуміти, що це індивідуальні реакції, які часто вимагають створення безпеки та довіри, а також можуть включати сексуальне насильство як тактику війни.

За таких умов, а також з огляду на потребу в резильєнтності та післявоєнному відновленні психологічного благополуччя українського народу, особливо актуальною постає проблема комплексного дослідження соціально-психологічних чинників сексуальних стосунків у парі та напрацювання ефективних програм психологічної допомоги, спрямованих на профілактику та відновлення сексуального благополуччя.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри психології Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» «Психологічні проблеми професійної підготовки та самореалізації фахівців різних галузей практики» (номер державної реєстрації 0116U00750); «Психологія особистісного та професійного становлення фахівців різних галузей практики в кризових умовах» (номер державної реєстрації 0124U003861). Тему наукового дослідження затверджено Вченою радою Університету «КРОК» (протокол № 7 від 16 червня 2022р.; протокол № 1 від 28 серпня 2025).

Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дослідженні

Дисертантом, Нагорняком Юрієм Васильовичем, методологічно грамотно визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дисертаційного дослідження, які достатньою мірою відповідають заявленій темі.

Мета дослідження – встановлення та аналіз соціально-психологічних чинників сексуальних стосунків у парі в контексті впливу ситуації війни та розробка ефективних стратегій психологічних інтервенцій спрямованих на профілактику та покращення рівня сексуального благополуччя. Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Теоретично дослідити соціально-психологічні чинники сексуальних стосунків у парі.
2. Здійснити теоретичний аналіз процесів, що відбуваються в парі під впливом умов соціально-психологічної ситуації війни.
3. Розробити теоретичну модель чинників сексуальних стосунків у парі в умовах ситуації війни.
4. Емпірично дослідити чинники сексуальних стосунків у парі в контексті умов ситуації війни.

5. Ідентифікувати салютогенні та патогенні чинники сексуальних стосунків у парі в умовах ситуації війни.

6. Розробити стратегії психологічної допомоги спрямовані на профілактику та відновлення рівня сексуального благополуччя в умовах ситуації війни.

7. Провести дослідження ефективності розроблених стратегій психологічної допомоги у відновленні сексуального благополуччя.

Об'єкт дослідження – сексуальні стосунки в парі.

Предмет дослідження – визначають особливості реалізації сексуальних стосунків у парі в умовах ситуації війни.

Для участі у дослідженні було залучено 367 респондентів, що користувалися послугами психологічної допомоги на онлайн платформі «Mental-Help», з них жінки – 80,1%, чоловіки – 19,9%, віком від 17 до 56 років. Його мета полягала у встановленні змісту та інтенсивності впливу умов війни в взаємозв'язку з змінами, що відбулися у сферах партнерських стосунків і сексуального життя. В основному етапі дослідження прийняли участь 126 осіб, за гендерним складом: жінки – 77%, чоловіки – 23%, віком від 25 до 56 років. За критерієм спрямованості зміни рівня задоволеності сексуальним життям упродовж війни загальна вибірка була поділена на дві групи.

Оцінка структури, змісту та форми дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, переліку умовних позначень, висновків, списку використаних джерел, який містить 237 найменування, з них 199 іноземною мовою, додатків. Загальний обсяг основної частини дисертаційного дослідження - 196сторінок. Робота містить 38 таблиць та 21 ілюстрацію, що значно покращує сприймання змісту дисертаційного дослідження. Робота написана гарною зрозумілою українською мовою з дотриманням норм наукового стилю. Структура роботи відзначається чіткістю, логічністю, містить всі необхідні компоненти у відповідності до

головних нормативів щодо дисертаційних робіт. Анотація українською та англійською мовами дає стислий огляд роботи.

У **Вступі** обґрунтовано тему дослідження, його актуальність, надано інформацію щодо наукової новизни, практичної значущості, мети, завдань, об'єкту, предмету, окреслено засадничі положення і гіпотези дослідницької концепції, охарактеризовано теоретичне та практичне значення роботи, надано відомості про апробацію матеріалів дисертації та наукові публікації з теми дослідження.

У *першому розділі* дисертаційної роботи **«Теоретичний аналіз проблеми сексуальних стосунків у парі в ситуації війни»** проведено теоретичний аналіз проблеми сексуальних стосунків у парі в умовах ситуації війни. Дослідження охоплює психологічні, психоаналітичні, соціокультурні, нейробіологічні та екзистенційні підходи до розуміння природи інтимно-сексуальних і міжособистісних стосунків у парі, феноменів сексуальності та любові. Концептуалізовано поняття гетеросексуальної пари як інтимносексуальної системи — об'єднання двох людей протилежної статі з метою реалізації сексуальної функції та потреби у прив'язаності, які перебувають під двостороннім впливом афектів, потягів, очікувань та зобов'язань. Міжособистісні стосунки у парі розглянуто як особливий вид мікросоціальної взаємодії, що розгортається навколо ядра любові та еротичного бажання в амбівалентному поєднанні з імпульсами агресії, який характеризується взаємною прив'язаністю, вибірковістю сприйняття, емоційною насиченістю та актуалізацією раннього несвідомого досвіду в контексті соціально-рольової взаємодії чоловіка і жінки. Сформовано погляд на сексуальні стосунки у парі як спосіб реалізації сексуального потенціалу людини в міжособистісній взаємодії пари, що слугує задоволенню фундаментальних сексуальних потреб партнерів і виражається через сексуальну комунікацію, інтимність та тілесну близькість. Сексуальне благополуччя особистості визначено як внутрішню репрезентацію та

водночас суб'єктивну оцінку власного сексуального досвіду; як інтегруючий показник успішності реалізації індивідом сексуального потенціалу в стосунках пари та міру задоволення сексуальної потреби.

Описано модель порушення сексуального функціонування внаслідок поєднання впливу зовнішнього стресу та стресу, зумовленого погіршенням стосунків у парі. Встановлено, що на динаміку сексуальних стосунків у парі впливають три групи чинників: особистісні (фізіологічні та психологічні особливості партнерів (фізіологічна сексуальність, сексуальний сценарій, статево-рольова ідентичність, стрес, психоемоційні стани, стратегії подолання стресу, психогенні сексуальні дисфункції); діадичні (особливості міжособистісних стосунків у парі – почуття любові, взаємна прихильність, інтимність, довіра, діадний копінг); чинники середовища перебування пари (умови та виклики ситуації, соціокультурний контекст).

Розроблено комплексну теоретичну модель чинників сексуальних стосунків у парі в умовах ситуації війни. У ній особистість постає у сукупності трьох взаємопов'язаних психологічних конструктів: індивідуальних психологічних особливостей, статево-рольової ідентичності та сексуального сценарію. Вплив умов війни на сексуальне життя розглядається через призму механізмів поширення та опрацювання стресу всередині пари. Інструментами подолання стресу виступають стратегії індивідуального та діадного копінгу, набір яких визначається патернами статево-рольової ідентичності особистості. Успішне використання діадного копінгу сприяє адаптації в умовах нових викликів, зміцненню єдності пари та відновленню сексуального функціонування. Натомість неопрацьований хронічний стрес є чинником формування психогенних сексуальних дисфункцій та негативних психоемоційних станів, які погіршують якість стосунків і пригнічують реалізацію сексуального сценарію.

Другий розділ «Емпіричне дослідження чинників сексуальних стосунків у парі в ситуації війни» присвячено емпіричному дослідженню чинників

сексуальних стосунків у парів в умовах ситуації війни. У розділі представлено опис методологічної бази дослідження, зокрема, розглянуто призначення, опис шкал та психометричні характеристики україномовних версій наступних опитувальників: Вісбаденський опитувальник позитивної психотерапії WIPPF, статево-рольовий опитувальник С. Бем BSRI, шкала сприйнятого стресу PSS-10, опитувальник діадного копіngu DCI, шкала тривоги та депресії HADS, опитувальник суб'єктивного сексуального благополуччя В. Гупаловської. Наведено план реалізації пілотного й основного дослідження, його гіпотези та характеристики вибірки. Надано результати емпіричного дослідження.

У третьому розділі роботи «Програма психологічної допомоги у відновленні сексуального благополуччя в умовах війни» представлено авторську програму психологічної допомоги у відновленні сексуального благополуччя парам, які зазнали погіршення сексуального життя в умовах ситуації війни. Програма розрахована на 12 модулів групової роботи, тривалістю кожного по 3 години; загальний обсяг курсу становить 36 годин. Можливий як очний, так і онлайн формат проведення занять. Кількість учасників в групі – 10–12 осіб.

Методологічну основу програми становлять психотерапевтичні методи з науково-доведеною ефективністю. Інтегративне поєднання методів дає змогу працювати з сферою сексуальних стосунків на когнітивно-поведінковому (метод секстерапії), культурно-концептуальному (метод позитивної психотерапії) та глибинно-психологічному (метод кататимно-імагінативної психотерапії) рівнях. Програма охоплює опрацювання комплексу психологічних компонентів: формування індивідуальних стратегій саморегуляції та подолання стресу; актуалізацію особистісних здібностей до любові та відкритості; дослідження причин конфліктів у парі та розвиток стратегій позитивного діадного копіngu; самопізнання та прийняття особливостей власної сексуальності, психоедукація адаптивних моделей сексуальної поведінки, підвищення гнучкості сексуальних сценаріїв.

Запропонована програма психологічної допомоги у відновленні сексуального благополуччя в умовах війни є готовим інструментом для практичного використання в психологічних і реабілітаційних центрах, навчальних закладах, а також у груповій роботі приватних психологів.

Окремі техніки та вправи програми можуть бути використані в практиці індивідуальної психотерапії.

Наукова новизна і практичне значення наукових положень дисертації полягає у тому, що:

У роботі вперше:

- запропоновано комплексну теоретичну модель чинників сексуальних

стосунків у парі в умовах ситуації війни: успішність реалізації сексуальних стосунків (сексуальне благополуччя) визначається взаємодією ситуативних (обставини ситуації війни та спричинені ними психоемоційні стани), особистісних (індивідуальні психологічні особливості, статево-рольова ідентичність, сексуальний сценарій) та діадичних (форми діадного копіngu, якість стосунків у парі) чинників;

- запропоновано теоретичну модель, що пояснює формування та циклічне підтримання сексуальних дисфункцій за рахунок поєднання впливу зовнішнього стресу та стресу, викликаного погіршенням стосунків у парі;

- запропоновано програму психологічної допомоги у відновленні сексуального благополуччя, що враховує вплив умов ситуації війни: терапевтичні фокуси програми спрямовані на посилення здібностей до саморегуляції, розвиток навиків позитивного діадного копіngu, розвиток здібності до любові; розширення стереотипних концепцій статево-рольової ідентичності, пізнання особливостей власної сексуальності; психоедукацію адаптивних моделей сексуальної взаємодії, покращення гнучкості сексуального сценарію;

- встановлено вплив рівнів розвитку актуальних здібностей та навантажень за сферами пропрацювання конфліктів (згідно з методом

позитивної психотерапії) на успішність реалізації сексуальних стосунків в умовах війни.

Отримали подальший розвиток:

- ідеї диференціації салютогенних та патогенних чинників сексуальних

стосунків в умовах ситуації війни – до головних салютогенних чинників віднесено: високі рівні розвитку актуальних здібностей (за методом позитивної психотерапії), андрогінна модель статево-рольової ідентичності, позитивний діадний копінг у парі, опора на соціальні контакти в подоланні стресу; патогенними чинниками є:

- висока гендерна типізація, негативний діадний копінг у парі, пропрацювання стресу через сфери фантазій та тіла (соматизація), використання сексуальних стосунків як інструменту розрядки тривоги та напруги;

- уявлення щодо ролі стресу у формуванні сексуальних дисфункцій та

його впливу на сексуальні стосунки: стрес розглядається як чинник формування сексуальних дисфункцій, негативних психоемоційних станів та погіршення якості стосунків, а його конструктивне подолання пов'язане з нормалізацією сексуального функціонування;

- ідеї щодо ролі діадного копіngu, як медіатора стресу у парі та його впливу на сексуальні стосунки;

- ідеї детермінації індивідуальних та діадних копінг-стратегій патернами статево-рольової ідентичності.

Уточнено поняття: гетеросексуальна пара, сексуальні стосунки у парі, міжособистісні стосунки у парі та сексуальне благополуччя.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені теоретичні моделі – модель взаємозв'язку стресу та психогенних сексуальних дисфункцій у парі та модель чинників сексуальних стосунків в умовах війни можуть бути використані в практичній діяльності психологів, що працюють

із проблематикою сексуальних стосунків для якісної та цілісної діагностики причин порушень сексуального функціонування пари та визначення першочергових фокусів психотерапевтичних інтервенцій. Запропонована за результатами емпіричного дослідження диференціація салютогенних та патогенних чинників сексуальних стосунків може бути орієнтиром в визначені зон розвитку при роботі з парами з метою профілактики сексуального благополуччя. Представлена комплексна програма психологічної допомоги у відновленні сексуального благополуччя в умовах війни є готовим інструментом для практичного використання в психологічних, реабілітаційних центрах, навчальних закладах, а також груповій роботі приватних психологів. Крім того, окремі техніки та вправи програми можуть бути використані в практиці індивідуальної терапії. Висока ефективність програми досягається за рахунок використання інтегративного підходу, який передбачає пропрацювання тематики сексуальних стосунків на когнітивно-поведінковому (метод секстерапії), культурно-концептуальному (метод позитивної психотерапії) та глибинно-психологічному рівнях (метод кататимно-імагінативної психотерапії).

Безумовно, таке об'ємне й багатокomпонентне дослідження не може бути вільним і від певних дискусійних питань, що не знижують наукової цінності викладених у ній результатів:

1. У дисертації представлено ґрунтовно розроблену теоретичну модель чинників сексуальних стосунків в умовах ситуації війни (Рис.1.3), проте у викладі результатів не завжди простежується чіткий зв'язок між елементами цієї моделі та емпіричними даними, недостатня інтеграція моделі та емпіричних результатів. Більш розгорнута експлікація того, яким чином отримані кількісні показники підтверджують, уточнюють або спростовують окремі структурні компоненти моделі, надала б дослідженню більшої наукової переконливості та аналітичної цілісності.

2. Вибірка дослідження є відносно однорідною. Не було здійснено диференціації результатів залежно від таких змінних, як термін перебування в

парі, типології пар: ідеальні пари, дистантні пари, співзалежні пари... Ігнорування цих чинників може знижувати глибину інтерпретації отриманих результатів, адже їхні результати можуть мати відмінності залежно від зазначених параметрів.

3. Обмежений аналіз відмінностей сімейних архетипів, сімейних сценаріїв партнерів. У роботі не здійснено системного аналізу особливостей сімейних архетипів та сімейних сценаріїв кожного з партнерів. Враховуючи те, що кожен із партнерів має власний сімейний архетип та сімейний сценарій, включення цього аспекту могло б значно збагатити результати та надати їм більшої практичної релевантності.

4. Хотілося б почути думку автора щодо використання знань про сексуальну пару в контексті історичного, антропологічного, соціологічного та психологічного підходів у розробці представленої комплексної теоретичної моделі

сексуальних стосунків у парі. Попри те, що це питання окреслено у теоретичному розділі як важливе, воно здебільшого розглянуте декларативно, без виокремленого емпіричного аналізу. Залучення цього аспекту могло б значно посилити практичну цінність дослідження.

5. У структурі дисертації відсутній окремий підрозділ, присвячений аналізу обмежень дослідження. Це створює враження певної односторонності й не дозволяє повною мірою оцінити межі інтерпретації отриманих результатів. Визначення сильних і слабких сторін обраної методології, а також можливостей і перспектив подальших досліджень підвищило б наукову цінність роботи та відповідало сучасним академічним стандартам.

Проте зазначені дискусійні питання жодним чином не знижують загальне позитивне враження від роботи, не знижують наукової цінності викладених у ній результатів, носять дискусійний характер та не впливають на загальну високу оцінку цього непересічного теоретико-емпіричного дослідження.

Загальний висновок та оцінка дисертації щодо присудження ступеня доктора філософії

Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість та вірогідність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи можемо стверджувати що робота Нагорняка Юрія Васильовича **«Соціально-психологічні чинники сексуальних стосунків у парі в ситуації війни»**, написана на високому науково-теоретичному рівні, відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40 «Про затвердження вимог оформлення дисертацій» (зі змінами), «Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44; зі **змінами** від 21.03.2022 року), а її автор, Нагорняк Юрій Васильович, безумовно, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри психології

Комунального закладу вищої освіти

«Вінницька академія безперервної освіти»

О.М. ЦПОРТУН

ПІДПИС
ЦПОРТУН О.М.
ЗАСВІДЧУЄ

КАНЦЕЛЯРІЯ
МЕХОВІК В.І.
2026 РІК